

відповідності професійним еталонам і професійним ролям.

У дослідженнях успішності трудової діяльності виявлено, що фахівцям з високим рівнем продуктивності притаманні адекватна самооцінка, чутливість до своїх вад, вміння аналізувати і узагальнювати результати професійної діяльності, розкривати причини успіхів і невдач.

Враховуючи стрімкі зміни в професійній сфері, переважна кількість дослідників продовжує вивчати якості, необхідні для майбутньої професійної діяльності, ступінь їх представлення та особливості самооцінки у студентської молоді, але вже в нових умовах соціально-політичного, економічного розвитку суспільства. Також необхідно приділити увагу власне спеціалізації, адже вибір професії має бути обдуманим та впевненим.

Надзвичайно важливою для розвитку професійно необхідних якостей є орієнтація процесу підготовки на максимальне наближення навчання до вимог діяльності. Тому серед необхідних умов, що стимулюють розвиток професійної самосвідомості, слід зазначити такі:

1) використання колективних форм пізнавальної діяльності, рольових завдань, у яких завдяки груповій аперцепції здійснюється активне засвоєння необхідних професійних еталонів;

2) формування установки особистості на самовиховання та врахування своїх індивідуально-психологічних якостей у процесі виконання навчально-практичних завдань, сприйняття себе як суб'єкта діяльності;

3) організація оціночної діяльності студентів (самооцінка й групова оцінка професійно важливих якостей).

Добре відомо, що від того, наскільки сформована в людини професійна самосвідомість, залежить вся її професійна діяльність і те, якої якості буде виконана нею робота. Адже праця займає в житті людини одне з найважливіших місць. Вона є не лише засобом існування, але й способом пізнання навколишнього світу, умовою розвитку особистості. В цілому праця виступає як засіб і спосіб самовдосконалення, самореалізації та самоствердження людини. Добре відомо, що вдало обрана професія і робота за спеціальністю, що приносить задоволення, позитивно впливає на емоційний стан і самопочуття людини, підвищує її самоповагу і позитивне ставлення до себе. Адекватність вибору і рівень засвоєння професії впливає на загальну якість життя.

Розвиток особистості проходить у процесі успішної професійної діяльності, а навчання та робота за спеціальністю є сферою формування професійної самосвідомості. Рівень можливостей для реалізації своїх інтересів, здібностей, якостей особистості в професійних ситуаціях є показником того, наскільки людина задоволена своєю роботою. Багаточисленні дослідження показують, що ті, хто самостійно, абсолютно свідомо, на основі сформованої системи відносин і цінностей, виходячи з соціальних вимог,

обирають професію, швидше й легше адаптуються до умов роботи, є більш задоволеними своєю діяльністю.

Отже, підбиваючи підсумки усього вищесказаного, можна стверджувати, що професійна самосвідомість є важливою складовою процесу підготовки майбутніх спеціалістів та невід'ємною складовою реалізації особистості як фахівця-спеціаліста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М.: Знание, 1996. – 308с.
2. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М.: Академия, 2004. – 320 с.
3. Москаленко О. В. Развитие профессионального самосознания государственных служащих / О. В. Москаленко. – М.: РАГС, 2004. – 37с.
4. Развитие профессионализма преподавателей высшей школы: [учебн. пособ. / под ред. А.А. Деркача]. – М.:РАГС, 2005. – 386с.
5. Самосвідомість. – Режим доступу: www.uk.wikipedia.org
6. Blackmore S. Consciousness: A Very Short Introduction / S.Blackmore. – USA.: Oxford Univ. Press, 2005. – 146 p.
7. Consciousness. – Режим доступу: <http://plato.stanford.edu/entries/consciousness/>

УДК 316.472.4

Ахмад І.М.

Національний технічний
університет України «КПІ»

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧІВ

У статті розглянуто різні підходи до вивчення структури культури професійного спілкування викладачів. У статті детально проаналізовано основні компоненти культури, а саме: «перцептивний», «комунікативний», «інтерактивний».

Ключові слова: перцептивність, комунікативність, інтерактивність.

Ахмад І.М. Особенности культуры профессионального общения преподавателей. В статье рассматриваются разные подходы к изучению структуры культуры профессионального общения преподавателей. В статье детально проанализированы основные компоненты культуры, а именно: «перцептивный», «коммуникативный», «интерактивный».

Ключевые слова: перцептивность, коммуникативность, интерактивность.

Ahmad I. Despecial features of professional communication teacher's cultures. In the article are considered various approaches of professional culture structure studying of teacher's communications.

Key words: perceptor, communicative, interactive.

Що таке культура? Це слово перекладається з латини, як вирощування, виховання, освіта, розвиток, шанування й означає історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини. Кожна епоха розвитку людства

характеризується певним типом культури. Так само характеризується і кожна сфера життя та діяльності людини [1]. Уже в ранньому віці в дитині закладаються основи її культури, у тому числі й культури поведінки та спілкування.

У дисертаційному дослідженні І.І. Комарової [6] культура педагогічного спілкування відповідно до диференціювання у соціальній психології перцептивного, комунікативного, інтерактивного аспектів спілкування розглядається як єдність цих аспектів. Відповідно, дослідниця виділяє перцептивну, інтерактивну, комунікативну складову у структурі досліджуваного виду культури.

Перцептивна складова, як вказує І.І. Комарова [6], характеризується здатністю викладача адекватно, неупереджено і точно сприймати особистісні властивості і конкретні вчинки студентів, тонко відчувати їхні мотиви і переживання, розуміти індивідуальні й вікові особливості.

Інтерактивна складова комунікативної культури викладача виявляється у способах і прийомах виховного впливу на учнів, тактиках і стратегіях організації педагогічної взаємодії.

Комунікативна складова досліджуваного виду культури характеризує інформаційно-сміслову сторону педагогічної взаємодії; здатність, викладача чітко, зрозуміло і грамотно висловлювати свої думки і почуття; володіння лексичним багатством мови, вербальними і невербальними засобами інформаційного впливу на студентів.

Педагогічно грамотне спілкування знімає у вихованців негативну емоційну напругу (страх, невпевненість); воно має викликати радість, бажання спільної діяльності. Оптимальне педагогічне спілкування – це спілкування, яке створює найкращі умови для розвитку мотивації студента, творчого характеру діяльності, для формування його особистості, забезпечує сприятливий психологічний клімат, попереджає створення психологічних бар'єрів, дозволяє максимально використовувати у навчальному процесі особистісні та професійні якості викладача [7]. Серед викладачів можна виділити притаманні їм рівні спілкування:

Примітивний – в основу ставлення до студента покладено примітивні правила і реакції поведінки – амбіції, самовдоволення. Студент для викладача виступає засобом досягнення мети.

Маніпулятивний – взаємини зі студентом будуються на грі, суть якої полягає у бажанні будь-що виграти, використовуючи різні прийоми. Спостерігається слабка орієнтація на особистість; викладач дотримується стандартів етикету, але така поведінка є поверховою і, не зачіпаючи особистісного рівня, реалізується на рівні масок. Студент, самостійний об'єкт, відчуває байдужість викладача поза "маскою" і фактично залишається об'єктом маніпуляцій.

Діловий – орієнтуючись на справу, викладач бере до уваги особистісні характеристики студента лише в контексті ефективності діяльності. Викладач дотримується стандартів етикету, визнає за студентом право на самостійність. Студент для викладача є

значущим залежно від внеску у спільну діяльність. В особистісному житті студент залишається самостійним.

Особистісний – спілкування базується на глибокій зацікавленості у студентові, визнанні самостійності його особистості. Викладач поважає студентів, вся його діяльність спрямована на розвиток їхньої духовності, особистісне спілкування стає спілкуванням духовним. Студент довіряє викладачеві, викладач є авторитетом і найкращим посередником між ним і знаннями про навколишній світ, людей, себе.

Набуття викладачем особистісного рівня спілкування є необхідною умовою високої культури взаємодії педагога і студента. Такий рівень потребує від викладача великої самовіддачі і притаманне лише тим педагогам, для яких їх професія є покликанням.

Обов'язковою нормою професійної поведінки викладача є дотримання педагогічної етики, прагнення формувати людські стосунки зі студентами і між ними. В основі моральної норми професійної поведінки викладача має бути повага до особистості студента і водночас максимальна вимогливість до нього. Професіоналізм спілкування передбачає його позитивну позицію стосовно студента. Відомо, що підвищення ефективності якості праці в усіх сферах виробництва залежить від мікроклімату в колективах, від настрою кожної людини. У сфері спілкування викладача зі студентами важливу роль відіграє психологічно активний стан або педагогічний оптимізм [5]. Мажор викладача залежить від індивідуальних особливостей особистості, отже, набуває у кожному випадку своїх особистісних форм вираження. Ідея, однак, залишається незмінною: постійна бадьорість, готовність до дії, веселий добрий настрій.

Цікавим є підхід до визначення структурних компонентів культури педагогічного спілкування, який запропонувала Р.М. Фатихова [10], цю структуру вона розглядає як систему, в якій виділяються структурні та функціональні компоненти. До структурних елементів дослідниця відносить комунікативні, інтерактивні, перцептивні. Р.М. Фатихова [10] сприймає комунікативну компоненту, як вміння «виступати джерелом інформації», перцептивну компоненту, як «сприйняття іншої людини та розуміння її», інтерактивна компонента виступає, як «організація колективної діяльності, взаємовідносин».

До функціональних компонентів дослідниця відносить: когнітивний, афективний, регулятивний.

Когнітивний компонент слід розглядати, як пізнання іншого та самого себе. Афективний компонент включає формування і розвиток емоційних станів людини у ситуаціях педагогічного спілкування.

Регулятивний функціональний компонент полягає в організації викладачем спільної діяльності учнів, формуванні і розвитку міжособистісних стосунків між ними.

Заслугує на особливу увагу науковий підхід І.П. Анненкової [2] до розуміння структури емоційної культури. Дослідниця виокремлює такі компоненти

культури професійного спілкування: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, саморегулюючий, емоційно-почуттєвий.

До когнітивної компоненти дослідниця відносить систему гуманітарних знань. Найбільшу значущість, на її думку, для формування емоційної культури мають такі: знання основних ідей і понять гуманізму; знання норм загальнолюдської моралі і професійної етики, психолого-педагогічні знання; знання, що розкривають сутність емоційної культури; знання про шляхи і засоби, які забезпечують формування цієї якості, знання особливостей власної емоційної сфери.

До мотиваційної компоненти емоційної культури особистості І.П. Ананенкової [2] віднесено мотиви і цілі, що лежать в основі здійснюваних особистістю дій і поведінки. Дослідниця з огляду на наукові положення вирізняє такі групи мотивів: 1) пізнавальні мотиви – інтерес до власної емоційної сфери й емоційної сфери студентів; прагнення зрозуміти власні почуття та настрої своїх вихованців, оволодіти професійними і гуманітарними знаннями, науково обґрунтованими методами регуляції власних емоційних станів; 2) соціальні мотиви – відповідальність за свої почуття, вчинки перед оточуючими, потреба підтримувати в собі й учнях позитивні емоційні стани; прагнення створювати сприятливий емоційний клімат у навчально-виховному процесі; 3) професійно значущі мотиви – прагнення до успіху в професійній діяльності; прагнення своєю діяльністю принести користь студентам; прагнення встановлювати творчі, емоційно сприятливі стосунки з колегами.

Діяльнісно-поведінкова компонента культури професійного спілкування, на думку І.П. Ананенкової [2], має два аспекти: 1) вміння, якими повинен володіти вчитель для організації ефективної педагогічної взаємодії в системах «учитель-учень», «учень-учень»; 2) адекватний зовнішній прояв емоцій. У зв'язку із вказаними аспектами І.П. Ананенкова [2] виділяє такі групи умінь: 1) уміння емоційно ідентифікувати себе з аудиторією, відчувати емоційну обстановку; 2) уміння за зовнішніми ознаками визначати емоційний стан студентів; 3) уміння за допомогою невербальних засобів спілкування адекватно виявляти і передавати студентам необхідні емоції, настрої; 4) уміння створювати психологічний клімат довіри у процесі навчання; 5) уміння керувати емоційними станами студентів під час заняття; 6) уміння виділяти емоціогенні фактори в дидактичному матеріалі.

Саморегулюючий компонент емоційної культури педагога визначає готовність особистості до самовдосконалення, саморегуляції поведінки відповідно до норм гуманістичної моралі й професійної етики; здатність адекватно оцінювати себе; впевненість у собі як у вчителі.

Емоційно-почуттєва компонента, на думку І.П. Ананенкової [2], включає альтруїстичні емоції, гуманні почуття, а також симпатію як здатність особистості емоційно відгукуватись на переживання іншої людини. Формування емоційної культури

відбувається під впливом соціальних цінностей і насамперед у пізнавальній діяльності.

Заслугує на особливу увагу думка І.В. Могилай про багатоконентність структурної моделі емоційної культури вчителя. Відповідно до її наукової позиції необхідними й достатніми є елементи вказаної культури:

- мотиваційний – інтерес до емоційної сфери учнів, бажання зрозуміти почуття і настрої своїх вихованців, навчити їх керувати своїми емоціями, потреба підтримувати в собі та в учнів емоційний стан;

- інтелектуально-операційний – знання, що розкривають сутність емоційної культури, основні емоційні стани людини, знання про шляхи й засоби, які забезпечують формування цього складного особистісного утворення, й уміння правильно розуміти емоційний стан учнів; переборювати негативні емоції, бачити причини й шляхи їх усунення; уміння використовувати запас знань про емоційну сферу для встановлення емоційного контакту з учнями;

- комунікативний – уміння знайти правильний стиль і тон взаємовідносин; за зовнішніми ознаками орієнтуватися в емоційній обстановці; адекватно виражати й передавати учням необхідні емоції, настрої, думки, відчуття; уміння емоційно ідентифікувати себе з класом, здатність відчувати емоційну обстановку уроку і впливати на неї; уміння зрозуміти вихованця, розділити його радощі та прикрощі;

- емоційно-вольовий – здатність до співпереживання, співчуття, уміння викликати в собі емоційний настрій для проведення конкретного уроку, спроможність захоплюватись спільною діяльністю, здатність емоційного переходу, уміння керувати емоціями; уміння переборювати внутрішнє роздратування, уміння навчити керувати своїми емоціями;

- оцінювальний – здатність контролювати власні емоції, емоційний стан, здатність правильно оцінити свої можливості в регулюванні власного і учнівського настрою; здатність правильно оцінювати емоційну ситуацію.

Проаналізуємо наукову роботу з проблем формування культури професійного спілкування науковця І.П. Радомського [8], який вважає, що оцінка сформованості культури професійного спілкування вимагає перш за все врахування мотиваційно-ціннісного компонента – системи ціннісних орієнтацій та смислових установок, які визначають спрямованість спілкування, типовий для офіцера спосіб включення у міжособистісну взаємодію із суб'єктами спілкування. На наш погляд, спрямованість професійного спілкування офіцера-правоохоронця може визначатися ієрархічною структурою чотирьох основних орієнтацій:

1) орієнтація на інтереси професійної діяльності, прагнення досягти високих кінцевих результатів;

2) орієнтація на людей, формування сприятливих міжособистісних стосунків і

позитивного психологічного мікроклімату в колективі;

3) орієнтація на себе, власне благополуччя, прагнення до першості та престижу;

4) орієнтація на офіційну субординацію, дисципліну і порядок в очолюваному колективі.

Перцептивний компонент культури професійного спілкування офіцера МВС, як вказує І.П. Радомський [8], характеризується соціально-перцептивними умінями, що виявляються у здатності правоохоронця адекватно, неупереджено і точно сприймати особистісні властивості та поведінку суб'єктів спілкування, розуміти їхні мотиви, емоційні стани та індивідуальні особливості, швидко орієнтуватися в професійних ситуаціях:

1) уміння “читати” невербальні виразні рухи співрозмовника, за особливостями міміки і пантоміміки розпізнавати його емоційний стан, мотиви поведінки та наміри;

2) уміння адекватно застосовувати прийоми рефлексивного і нереклексивного слухання співрозмовника;

3) уміння ставити себе на місце співрозмовника, дивитися на ситуацію його очима;

4) уміння за зовнішністю визначати тип особистості співбесідника, особливості його темпераменту і характеру, інтелектуальний і культурний рівень;

5) уміння об'єктивно оцінювати співбесідника на основі спостереження за його зовнішністю, манерою одягатися і особливостями мовлення;

6) уміння передбачати реакцію співбесідника на ті чи інші слова і вчинки.

Комунікативний компонент культури професійного спілкування офіцера МВС, як підкреслює дослідник, виявляється в його здатності чітко, зрозуміло і переконливо висловлювати свої думки та почуття за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування, мовлення.

Інтерактивний компонент культури професійного спілкування офіцера МВС, відповідно до наукового положення І.П. Радомського [8], виявляється у способах і прийомах впливу на підлеглих та інших суб'єктів спілкування, тактиках і стратегіях організації професійної взаємодії. Теоретичний аналіз представлених у літературі підходів до характеристики операційної структури професійного спілкування офіцера дозволив науково виділити біполярні параметри, які комплексно характеризують інтерактивний аспект культури професійного спілкування офіцера: “симпатія – антипатія”, “домінантність – залежність”.

На наш погляд, доцільним також було проаналізувати дисертаційне дослідження Л.О. Сікорської [9]. Аналіз наукової літератури з проблем ділового спілкування, як зазначає дослідниця, дає підстави стверджувати, що комунікативні уміння є одними з центральних компонентів професійної компетенції менеджера. Вони синтезують в собі комплекс перцептивних, інтерактивних, когнітивних аспектів ділового спілкування, а також умінь гнучко

реалізовувати їх на практиці з метою забезпечення ефективності спільної діяльності. Рівень розвитку комунікативних умінь характеризує певну комунікативну компетенцію, яка дозволяє здійснювати міжсуб'єктну взаємодію, спрямовану на ефективне виконання професійних функцій.

Опираючись на прийняте у соціальній психології розмежування перцептивного, інтерактивного та комунікативного аспектів спілкування, а також розглядаючи спілкування як самостійний вид суб'єкт-суб'єктної діяльності – комунікативної – у структурі комунікативних умінь менеджера ми умовно виділяємо три компоненти:

1) перцептивний – уміння адекватно, неупереджено і точно сприймати особистісні властивості та поведінку партнерів по спілкуванню, правильно розуміти їхні мотиви і переживання, індивідуальні особливості;

2) інтерактивний – уміння будувати відносини з партнерами по спілкуванню, домагатися ефективної взаємодії на основі врахування спільних інтересів;

3) лінгво-комунікативний – здатність чітко, зрозуміло і грамотно висловлювати думки та почуття, володіння лексичним складом мови, вербальними та невербальними засобами обміну інформацією з партнерами по спілкуванню.

Слід врахувати, як зазначає дослідниця, що розмежування перцептивного, інтерактивного та лінгво-комунікативного аспектів умінь спілкування менеджера є умовним. Так, сприймання і розуміння менеджером індивідуальних властивостей працівників (соціальна перцепція) безпосередньо впливає на вибір відповідних способів впливу на них (інтеракція). Разом з тим, підкреслює Л.О. Сікорська [9], вибрані способи та прийоми впливу вимагають відповідного мовленнєвого втілення (лінгво-комунікація). Вказані компоненти комунікативних умінь менеджера перебувають у тісному взаємозв'язку. Кожен із них включає комплекс відповідних умінь і навичок, норм і правил спілкування. Так, наприклад, уміння правильно зрозуміти співрозмовника допомагає знайти потрібні аргументи, а володіння майстерністю мовлення – зрозуміло і переконливо їх висловити. Усе це, стверджує Л.О. Сікорська [9], необхідне для ефективного ділового спілкування, у ході якого виявляється уміння взаємодіяти з партнером: долати перешкоди у спілкуванні, займати відповідну соціально-психологічну позицію, виходити на відповідний рівень спілкування і т.д. В ідеалі будь-який фахівець, що працює в системі професій «людина – людина» має однаково успішно володіти всіма сторонами професійного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: Просвещение, 1980. – 479с.
2. Анненкова І.П. Формування емоційної культури майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних наук: дис. ... канд. пед. наук / І.П. Анненкова. – Одеса, 2002.
3. Асмолов А.Г. Психология личности / А.Г. Асмолов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 366с.

4. Влодарська З.Л. Професійна підготовка майбутніх менеджерів у вищих технічних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук / З.Л. Влодарська. – Київ, 2003.
5. Грехнев В.С. Культура педагогического общения / В.С. Грехнев. – М.: Просвещение, 1990. – 144 с.
6. Комарова І.І. Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування: дис... канд. пед. наук / І.І. Комарова. – Вінниця, 2000. – 170 с.
7. Мамчур І.А. Формування комунікативного потенціалу майбутнього вчителя іноземної мови засобами культурологічно орієнтованого навчання: дис. ... канд. пед. наук / І.А. Мамчур. – Київ, 2007.
8. Радомський І.П. Формування культури професійного спілкування у майбутніх офіцерів МВС України в процесі навчання: дис. ... канд. пед. наук / І.П. Радомський. – Вінниця, 2007.
9. Сікорська Л.О. Формування комунікативних здібностей у майбутніх менеджерів у процесі вивчення іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук / Л.О. Сікорська. – Київ, 2005.
10. Фатихова Р.М. Культура педагогического общения и ее формирование у будущих учителей / Р.М. Фатихова. – Уфа, 2000.

378.115/343.353

Черкашина Т. В.

кандидат педагогических наук, заведующая кафедрой социально-гуманитарных дисциплин Восточноевропейского университета экономики и менеджмента г.Черкассы

САМОПОЗНАНИЕ КАК СПОСОБ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ РАЗВИТИЯ КОРРУПЦИИ В УНИВЕРСИТЕТСКОЙ СРЕДЕ

В статье рассматривается проблема предупреждения развития коррупции в системе высшего образования. Охарактеризованы составляющие структуры коррупционных проявлений в университетской среде, проанализированы возможности педагогической системы самопознания как способа их профилактики.

Ключевые слова: *законопослушание, коррупция, ментальный иммунитет, осмысленная педагогическая деятельность, педагогическая система самопознания, порядок.*

Черкашина Т.В. Самопознання як спосіб попередження розвитку корупції в університетському середовищі. *В статті розглядається проблема попередження розвитку корупції в системі вищої освіти. Схарактеризовані складові структури корупційних проявів в університетському середовищі, проаналізовані можливості педагогічної системи самопознання як способу їх профілактики.*

Ключові слова: *законослухняність, корупція, ментальний імунітет, свідомо педагогічна діяльність, педагогічна система самопознання, порядок.*

Cherkashina T. *In article the problem of the prevention of development of corruption in system of higher education is considered. There are the characteristics of making structures of corruption displays in the university environment, are analysed*

possibilities of pedagogical system of self-knowledge as way of their preventive maintenance.

Key words: *orderliness, corruption, mental immunity, intelligent pedagogical activity, pedagogical system of self-knowledge, an order.*

Разумно мыслящий человек, наделенный нравственными качествами, способен противостоять проявлениям беззакония в современном социокультурном пространстве. Образовательная среда, в частности высшая школа, к сожалению, не является тем исключением из общей схемы правонарушений, охватившей все сферы жизнедеятельности человека, что несет в себе позитивный пример. На данном этапе развития общественных отношений одной из актуальных проблем, способных качественно преобразовать уровень межличностных, профессиональных, социальных взаимодействий, выступает задача не только искоренения, но и предупреждения развития коррупции в системе высшего образования. Разрешение столь непростой задачи современности требует здравомыслия от всех участников учебно-воспитательного процесса, всестороннего анализа состояния дел, здоровых сил для реализации плана коррекции выявленных недостатков и безотлагательных действий по их устранению. В этой связи особое значение приобретает идея нравственного воспитания и как действенное ее проявление (применимое к каждому субъекту педагогического процесса) – *самопознание и самосовершенствование.*

Проблемам самопознания, формированию внутренней культуры индивида посвящен труд Э.А. Пиньковской с философским названием «Кто ты?» [4]. Этот сакраментальный вопрос, обращенный вглубь самого себя, позволяет человеку задуматься о своем предназначении. Понять возможности личностного участия в происходящих процессах общественного обустройства, оценить способности собственных психофизических сил: как разрушителя отживших правил и традиций, как хранителя лучших достижений человечества, как создателя эволюционно обусловленной необходимости. Автор раскрывает механизмы постепенно-поступательного продвижения эволюционирующего сознания, акцентируя аспект законопослушания как возможность личностных, профессиональных и общественных достижений. Суть достижений, как совокупный продукт добродетельных качеств, отражает внутреннюю готовность индивида к преобразованиям и раскрывает характер личностных взаимодействий, в том числе и в профессиональной сфере. Наполненность таких взаимосвязей, как подчеркивает автор, будет зависеть от уровня самосознания субъекта общественных отношений и непосредственного участия его в конкретном деле.

«Люди с неразвитым сознанием боятся перемен и не станут помогать тебе от страха к переменам. Это консерваторы.

Люди горделивые, но стоящие ниже твоего уровня развития, засмеют и забросают камнями от